

Valtio vetäytyy hyvinvointipolitiikan toteuttamisesta - mitä tilalle?

(Hyvinvointipolitiikan kolme vaihtoehtoa)

Juhani Laurinkari & Pekka Pättiniemi

Julkisen sektorin vetäytyessä hyvinvointipalvelujen tarjoajan tehtävistä on tarjolla kaksi perusvaihtoehtoa: markkinaehtoinen yritysvetoinen palvelujen tarjonta tai yhteisötalouteen perustuva yhteisöllinen (kansanvaltainen) palvelutuotanto. Tässä Juhani Laurinkarin ja Pekka Pättiniemen yhteisartikkelissa käsitellään yhteisötaloudellista hyvinvointipalvelujen tuotantotapaa. Tekijöiden mukaan yhteisötaloudellinen lähestymistapa tarjoaa hyvinvointipalvelujen käyttäjille mahdollisuuden osallistua palvelutuotannon ohjaukseen, suunnitteluun ja arvioimiseen. Se tarjoaa myös alan ammattihenkilöille mahdollisuuden vaikuttaa omaan työhönsä sekä palveluja tuottavan organisaation toimintaan ja päämääriin. Kirjoittajat kuitenkin huomauttavat, ettei yhteisötalouden keskeinen asema hyvinvointipalvelujen tuottajana ole ongelmaton. Markkinatilanteessa yhteisötalouden toimijat ovat muiden palvelujen tarjoajien tavoin kilpailemassa resursseista ja hyvinvointipalvelujen rahoitustavasta riippuen myös asiakkaista, jolloin ero pääomavetoiseen yritystoimintaan kapenee. Toisaalta vaakakupissa painaa positiivisesti kansalaisten mahdollisuus vaikuttaa omiin hyvinvointipalveluihinsa ja niiden toteuttamistapaan.

Pekka Pättiniemi (FT) toimii Kansan Sivistystyön Liiton pääsihteerinä. Juhani Laurinkari työskentelee Itä-Suomen yliopiston sosiaalipolitiikan professorina.

Valtio vetäytyy hyvinvointipolitiikan toteuttamisesta - mitä tilalle?*

Hyvinvointipolitiikkaa harjoitetaan Suomessa julkisen vallan eli valtion ja kuntien talouden asettamilla ehdoilla. Poliittiset, eettiset, humanitaariset ja taloudelliset näkökohdat rajaavat ja ohjaavat hyvinvointipoliittisia päätöksiä. Hyvinvointipolitiikka on paitsi inhimillisten resurssien tuottaja, myös periaatteessa niiden oikeudenmukainen jakaja. Sen puitteissa on vastattava ja otettava kantaa siihen, kenelle ja millä perusteilla talouden kasvun hedelmät ja kasvun tuottamisen rasitukset jaetaan ja mikä on tuotosten ja rasitusten keskinäinen suhde.

Hyvinvointipolitiikan taloudellisiin edellytyksiin kuuluvat muun muassa kysymykset siitä, missä määrin hyvinvointipolitiikkaan sijoitetaan varoja, miten ne käytännössä ohjataan kohteisiinsa ja miten hyvinvointipoliittiset panostukset vaikuttavat pitkällä aikavälillä julkiseen ja yksityiseen talouteen sekä ihmisten käsityksiin oikeudenmukaisuudesta, tasa-arvosta ja hyvästä elämästä.

Keskeisiä käytännön kysymyksiä ovat tällöin, miten hyvinvointipoliittiset tulonsiirrot ja palvelut, kuten esimerkiksi eläkkeet, työttömyysturva, koulutus ja terveydenhuolto kustannetaan ja miten näiden järjestelmien menoja hallitaan vaarantamatta pitkällä aikavälillä hyvinvointipolitiikan tavoitteita ja kansalaisten omaa taloudellista aktiivisuutta.

Hyvinvointipolitiikkaa voidaan talouden näkökulmasta toteuttaa painottaen joko markkinoiden, valtion ja kuntien merkitystä tai sitten kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden (esim. yhdistykset, osuuskunnat ja järjestöt) ja kotitalouksien roolia. Se minkä varaan hyvinvointipolitiikkaa lopulta rakennetaan, määräytyy ideologis-poliittisesti.

Pohjoismaiselle hyvinvointipolitiikalle ominaista julkisen vallan vahvaa toiminnan rahoittajan ja koordinaattorin roolia on perusteltu muun muassa sosiaalisten ongelmien ja riskien yhteisvastuun kantamisella, julkisten panostusten yleishyödyllisyydellä, tulonjaon tasauksen tarpeellisuudella ja palvelujen tarjonnan vakaudella sekä alueellisen tasaamisen hyödyllisyydellä. Palvelutuotannon on arveltu olevan turvatumpaa julkisen vallan määräysvallassa kuin markkinoiden tai vaikkapa vapaan kansalaistoiminnan, yhdistysten ja järjestöjen ohjauksessa. (ks. esim. Lehto ym. 2001, 170- 174.)

Hyvinvointivaltioiden luomisen eräänä keskeisenä tärkeänä perusteluna on pidetty pyrkimystä vastata markkinahäiriöihin. Markkinahäiriöillä tarkoitetaan huomattavia suhdannevaihteluita, taantumia ja lamoja sekä niiden väestöryhmille aiheuttamia seuraamuksia, kuten työttömyyttä, köyhyyttä ja muita sosiaalisia riskejä, joita markkinatalouksissa miltei vääjäämättä esiintyy aika ajoin.

Hyvinvointipolitiikkaa palvelujärjestelmineen voidaan pitää hyödyllisenä väestölle ja yhteiskunnan toiminnalle silloinkin, kun työ- ja tavaramarkkinat toimivat hyvin. (Hyvinvointipolitiikan taloudesta ks. esim. Barr, 2004, LeGrand et.al. 2008, 5 – 25 ja Raunio 1999, 122 – 135.) Kasvavakaan talous ei aina takaa ilman julkisen vallan ohjausta edes vähimmäistoimeentuloa kaikille.

Julkisen hyvinvointipolitiikan vaihtoehtoja

Julkisin varoin hoidetun laajan hyvinvointivaltion päävaihtoehdot hyvinvointipolitiikan talouden organisoimisessa ovat joko markkinaehtoinen tai yhteisötaloudellinen, kansalaislähtöinen hyvinvointipolitiikka. Tosin jälkimmäinen kytketään meillä usein julkisen vallan ohjaukseen, koska esimerkiksi järjestöt ja yhdistykset sen keskeisinä edustajina, ovat olleet pitkään julkisen rahoituksen varassa. Käytännössä kaikki nämä perusvaihtoehdot sekoittuvat eri maiden järjestelmissä toisiinsa.

A) Markkinaehtoinen hyvinvointipolitiikka

Markkinaehtoista hyvinvointipolitiikkaa edustaa selvimmin anglosaksinen perinne, joka on ollut vahva Yhdysvalloissa ja nykyisin myös Isossa-Britanniassa sekä muutamissa muissa englannin kieli-alueen maissa, kuten esimerkiksi Uudessa-Seelannissa.

Markkinaehtoisessa hyvinvointipolitiikassa valtion rooli on vähäinen, tai (kuten Suomessa viime vuosina markkinaehtoisuuden lisääntyessä on tapahtunut), sille voi olla myös ominaista valtion roolin muuttuminen toiminnan ohjaajasta ja rahoittajasta enemmän toiminnan koordinaattoriksi. Markkinaehtoisuutta voidaan lisätä myös muuttamalla valtion ja kuntien toimintaa entistä enemmän markkinoiden kaltaiseksi esimerkiksi palvelutoiminnan kilpailuttamisella ja palvelusetelimalleilla.

Markkinaehtoisen hyvinvointipolitiikan taloudelle on ominaista myös toiminnan kansainvälistyminen, kansainvälisten talousjärjestöjen vaikutusvallan kasvu politiikan suunnannäyttäjinä sekä yksityisen ja julkisen sektorin yhteen liittymät (partnership) hyvinvointipolitiikan toteuttamisessa ja rahoittamisessa. Suomessa kehitys markkinaehtoisen hyvinvointipolitiikan suuntaan on vahvistunut 1990-luvun talouskäänteen jälkeen, mutta silti eteneminen tähän suuntaan on ollut hidasta, osittaisuudistuksin toteutuvaa (Julkunen 2001). Tämä ilmeisesti johtuu suurelta osin tällaista muutosta vastustaneiden korporaatioiden, kuten ammattiyhdistysliikkeen, vaikutusvallasta yhteiskunnassamme.

Bob Jessopin (2002) mukaan olemmekin siirtymässä, tai jo siirtyneet, kilpailuvaltioon, jossa yritystoiminta, tuoteinnovaatiot, yritysten ja kansantalouksien kilpailukyky sekä tietoon perustuva talous ovat yhteiskuntapolitiikan avainpyrkimyksiä. Laaja-alainen hyvinvointipolitiikka alistetaan kilpailuvaltiossa talouspolitiikalle. Tästä johtuen kansalaisten poliittisesti saavuttamia hyvinvointioikeuksia karsitaan (politics of retrenchment) ja harjoitetaan ”kannustavaa sosiaalipolitiikkaa”, jossa esimerkiksi sosiaaliturvan etuuksia leikataan työnhaun aktivoimiseksi. Kilpailuvaltiossa palvelutoimintaa yksityistetään ja avataan kansainväliselle kilpailulle. Suomessa kuitenkin hyvinvointipalvelut ovat toistaiseksi olleet esimerkiksi Euroopan yhteismarkkinoiden ulkopuolella, vaikka painetta tähän suuntaan on olemassa.

Tällaisissa muutoksissa kansallisvaltion rooli kaventuu ja muuttuu palvelujen tuottajasta niiden tuottamisen koordinaattoriksi. Hyvinvointipalveluorganisaatioilta edellytetään itseohjautuvuutta ja tulosajattelua. Tällainen painotus ilmenee niin sosiaali-, kuin myös esimerkiksi koulutuspolitiikassa.

B) Yhteisötaloudellinen hyvinvointipolitiikka

Yhteisötaloudellinen toiminta voidaan esittää yhtenä vastauksena sosiaalipolitiikassa perinteiseen markkinoiden epäonnistumisen teesiin. Markkinat eivät pysty tyydyttämään kaikkia hyvinvoinnin kannalta keskeisiä tarpeita tai ne tekevät sen tuottaen ja ylläpitäen kansalaisten välistä eriarvoisuutta (Poutanen 2006, 200 - 201). Yhteisötaloudessa osuustoimintaa pidetään usein sen keskeisenä osana alueena. Monesti yhteisötalouden nähdään kuitenkin laajentuneen osuustoiminnan ulkopuolelle sisältäen vain organisaatioita, jotka toiminnassaan lähtevät kansainvälisen osuustoimintaliikkeen periaatteista. Näin yhteisötalouteen luetaan osuuskuntien ohella keskinäiset yhtiöt ja ne taloudellista toimintaa harjoittavat yhdistykset, joiden tavoitteena on ensisijaisesti palvella jäsenkuntaansa

(Poutanen 2006, 198-199). Viime aikoina yhteisötalouteen on luettu myös sosiaaliset yritykset. (Pättiniemi 2004, 23.)

Yhteisötalous edustaa vastakkaista ajattelutapaa uusliberalismille, joka perustuu pelkistettyyn homo economicus -ihmiskuvaan (Laurinkari 2007,11). Yhteisötalous yhdistää taloudellisen aktiviteetin ja sosiaalisen hyödyllisyyden. Toiminnan ”tavoitteena on demokraattisen yhteistyön avulla edistää jäsenen ja ympäröivän yhteisön sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävää hyvinvointia” (Immonen 2006,12). Ranskalainen yhteisötalouden teoreetikko Jean Gautier toteaa kuitenkin, että on syytä olla huolellinen, ettei ajaudu ansaan joita sanoissa social economy piilee. Hänen mukaansa sana social ei tässä tarkoita, että osuuskunnat tai muut yhteisötalouden organisaatiot ovat vastausta köyhyyteen tai johonkin muuhun yhteiskunnalliseen ongelmaan. Enemmänkin social tarkoittaa, että organisaatioon toiminta on organisoitu yhteisöllisesti (Gautier 2009, 35) Yhteisötalous työllistää noin kahdeksan prosenttia EU-maiden työvoimasta ja tuottaa kahdeksan prosenttia unionin bruttokansantuotteesta (yhteisötalouden käsitteestä ks. tarkemmin Immonen 2006, Laurinkari 2004 ja 2007, Poutanen 2007).

Yhteisötalouden organisaatiota on perustettu kansalaislähtöisesti ehkäisemään ja hoitamaan keskeisiä sosiaalisia ongelmia, joita markkinakapitalismi tuottaa tai joita ei voida markkinalähtöisesti hoitaa. Yhteisötalous tarjoaa tässä mielessä välineitä oikeastaan miltei kaikkien tunnetun sosiaalipoliitikon sir William Beveridgen aikanaan mainitsemien ”jättiläisten” (sosiaalisten riskien) varalle, joita vastaan myös kollektiivinen, hyvinvointivaltiollinen sosiaalipoliitikko on perinteisesti Suomessakin asettunut taistelemaan. Tämä merkitsee kollektiivista vastuuta sekä kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävää, perinteistä sosiaalipoliitiikkaa. (Köppä 2006.)

Yhteisötalous voidaan kokea paitsi ihmiskasvoisena, (sosiaalisena) taloutena ja kovan kapitalismin vastapainona, myös olemukseltaan demokraattisena, ei- virkavaltaisena, ei-holhoavana - eikä kansalaisen arjesta etäännyvänä arjen pulmien hallintana. Se voidaan tällöin nähdä myös taloudellisesti hyvin tehokkaana tuotantopanosten ja tuotosten allokoitina. Yhteisötalouden puolestapuhujat kieltävätkin tavallisesti liikkeensä poliittis-ideologisen sitoutumisen mihinkään tiettyyn katsantokantaan. Tapana on korostaa yhteisötalouden poliittista puolueettomuutta. (Poutanen 2007, 80.)

Yhteisötaloudessa on pyritty vastaamaan hyvinvointivaltion liiallisen laajenemisen ongelmaan painottamalla kansalaislähtöistä, paikallista ja alueellista näkökulmaa. Tällöin etsitään keinoja siihen, miten kansalaiset omista lähtökohdistaan ja omin taloudellisin yhteenliittymin voivat tuottaa itselleen ja lähipiirilleen esimerkiksi sosiaaliturvaa. Painotus on tällöin julkisen talouden ja sosiaalipoliitiikan jättämiä aukkoja paikkaava ja niiden tilalle tuleva. Euroopassa kansalaislähtöisellä (subsidiariteettia, eli läheisyysperiaatetta noudattavalla) elämänpoliittisella linjalla on tällä hetkellä kysyntää sekä tutkimuksen että kehittämistoiminnan alueella.

Yhteisötalouden vaihtoehdosta hyvinvointipoliitikassa mainittakoon esimerkkinä vaikkapa Ruotsi, jossa asunnoista 17 prosenttia on asunto-osuuskuntia rakennuttamia ja omistamia ja jossa noin 10 prosenttia esikoulupaikoista on vanhempien omistaman osuuskunnan tarjoamia – Ranskassa joka viides esikoulupaikka on vanhempien omistama. Järjestöjen ylläpitämiä lastentarhoja toimii etenkin Isossa-Britanniassa, jossa ne rekisteröityvät hyväntekeväisyysjärjestöiksi ja saavat siten verohelpotuksia. (Laurinkari 2004.) Merkittävä esimerkki yhteisötalouden merkityksestä tarjoavat Italian sosiaaliset osuuskunnat, jotka ovat 1970-luvulta lähtien toimineet monissa sosiaali- ja terveyshuollon tehtävissä. Vuonna 2003 sosiaalisia osuuskuntia oli 4048 ja ne työllistivät 80 863 työntekijää sekä 11 500 vapaaehtoista; jäseniä näissä osuuskunnissa oli 1 462 279 henkilöä (Mazzocco 2009, 47).

Osuustoiminnan keskeinen piirre on jäsenlähtöisyys, mikä heijastuu osuustoiminnan käsitteissä: oma-apu, itsehallinto ja omavastuu. Euroopassa on osuuskuntien lisäksi muitakin instituutioita, joiden toiminta perustuu taloudelliseen yhteistoimintaan. Euroopan unionin säädöksissä määritellään kaikki tällaiset ilmiöt käsitteellä yhteisötalous.

Osuustoiminnan omaleimaisuus on pitkälti seurausta sen kaksoisluonteesta. Osuustoiminnallinen yritys, osuuskunta, on yhtäältä liiketaloudellinen ja toisaalta jäsentensä hyvinvointia tavoitteleva yhteisö. Osuustoiminnan kaksoisluonteesta puhuttaessa on usein viitattu siihen, että taloudellisten arvojen ohella osuustoiminta toteuttaa myös ideaalisia, yhteisöllisiä ja sosiaalisia arvoja. Osuustoiminnalla on tavoitteita, jollaisia puhtaasti liiketaloudellisella yritystoiminnalla ei välttämättä ole. Hyvinvoinnin tavoitteluun liittyvä keskeinen sosiaalipoliittinen piirre on toiminnan turvallisuus, jatkuvuus ja varmuus. (Osuuskunnasta yritystoiminnan muotona ks. esim. Mähönen ja Villa 2006.)

Suomessa osuuskuntien ohella säätiö-, yhdistys- ja järjestötoiminta on viime vuosina lisääntynyt hyvinvointipolitiikan eri lohkoilla. Esimerkiksi säätiöillä on tärkeä rooli tutkimuksen, sivistystyön ja taiteellisen toiminnan rahoittamisessa. Lähes kaikki Suomen opiskelija-asuntolat ovat säätiöitä. Myös esimerkiksi asumisoikeusasuminen luetaan yhteisötalouteen. (Miettinen 2001 ja Laurinkari 2004.)

Tällä hetkellä (2010) kysytään, missä määrin järjestöt ja yhdistykset voivat toimia markkinaehtoisesti ja missä määrin ne voivat hoitaa sosiaalipoliittisia tehtäviä tästä lähtökohdasta, joko yksin, keskenään tai yhdessä julkisen sektorin, valtion ja kuntien kanssa. Markkinaehtoistuminen on tapahtunut Suomessa valtion ja kuntien ohjauksessa. Sen ytimenä on toisaalta kilpailun tuominen sosiaalipalvelujen kenttään tilaaja-tuottajamallin kautta, toisaalta kuluttajanäkökulman korostaminen esimerkiksi palvelusetelijärjestelmän kautta. Kyseessä ovat kuitenkin näennäismarkkinat, sillä julkinen valta determinoi keskeisiä markkinaelementtejä edelleen, esimerkiksi tuotannon suunnitusta, laadusta ja määristä alkaen.

Suomessa sosiaalipalvelutarjontaa ovat harjoittaneet järjestökentässä erityisesti aatteelliset yhdistykset. Järjestöjen toimintaan sosiaalipalvelut (hyvinvointipalvelut tältä osin) eivät automaattisesti kuulu, sillä niiden toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen tavoitteiden asettelua myöten. Ne voivat kuitenkin palkata kokenutta työvoimaa esimerkiksi juuri palvelutuotantaansa. Kooltaan järjestökenttä on Suomessa erittäin laaja järjestöjen määrällä mitaten (yli 8000 järjestöä).

Tarkasteltaessa järjestöjen ja yhdistysten merkitystä ja toimintamahdollisuuksia sosiaalipolitiikassa, havaitaan, että eniten viime vuosien aikana on puhuttu järjestöjen ja yhdistysten roolista työpoliitikassa, erityisesti työvoimapolitiikassa, jonka alaan lankeavat kysymykset työttömyyden, etenkin pysyväisongelmaksi muotoutuneen pitkäaikaistyöttömyyden, hoitamisesta (Pättiniemi 2006 ks. myös Rönneberg 1999).

Käytännössä valtio ja kunnat rahoittavat ja subventoivat järjestöjen toimintaa ja palvelutuotantoa sekä tarjoavat niiden käyttöön muita resursseja (kuten toimitiloja), jolloin niiden asema itsenäisinä taloudellisina toimijoina ja julkisen sektorin vaihtoehtoina voidaan ainakin tässä suhteessa asettaa kyseenalaiseksi. Järjestöjen sopeutuminen markkinaehtoistumiseen merkitsee niiden kannalta sopeutumista palvelujen uusiin tuotantomuotoihin ja käytäntöihin.

Keskinäiset yhtiöt ovat monesti luoneet palvelu- ja työkeskuksia vammaisille henkilöille, koteja vanhuksille, sairaille tai päihderiippuvaisille sekä kohtauspaiikkoja syrjäytyneille henkilöille. Näin ne osallistuvat sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisyyn ja lievittämiseen. (Laurinkari 2007, 158)

Keskinäiset yhtiöt ovat organisoituneet saman periaatteen mukaisesti kuin muutkin yhteisötalouden toimijat (osuuskunnat, järjestöt, säätiöt ja yhdistykset). Ne ovat luonnollisten ja juridisten oikeushenkilöiden muodostamia vapaaehtoisia, keskinäiseen vastuuseen perustuvia ryhmittymiä. Näiden ryhmittymien tarkoituksena on palvella jäsentensä tarpeita, ei pääoman etua. Yritysten toiminta perustuu jäsenten keskinäisen yhteistyön periaatteelle ja siihen, että jäsenet osallistuvat hallintoon. Saavutettuja voittoja ja ylijäämiä ei jaeta sijoitetun pääoman suhteessa, vaan niiden avulla parannetaan jäsenille suunnattuja palveluja, kehitetään yritystoimintaa, kasvatetaan varastoja tai jaetaan ylijäämiä rajoitetusti. Keskinäiset vakuutusyhtiöt siirtyivät ensimmäisten joukossa käyttämään niin sanottua sosiaalista tasetta. Sosiaalisen taseen avulla voidaan esittää ja arvioida yrityksen toimintaa ja sen ulkoisia vaikutuksia ympäristöön ja yhteisöön. (Laurinkari 2007, 156, 158.)

Yhteenveto

Julkisen sektorin vetäytyessä hyvinvointipalvelujen tarjoajan tehtävistä on tarjolla kaksi perusvaihtoehtoa: markkinaehtoinen yritysveltoinen palvelujen tarjonta tai yhteisötalouteen perustuva yhteisöllinen (kansanvaltainen) palvelutuotanto. Tässä artikkelissa on käsitelty pääasiassa yhteisötaloudellista hyvinvointipalvelujen tuotantotapaa. Yhteisötaloudellinen lähestymistapa tarjoaisi hyvinvointipalvelujen käyttäjille mahdollisuuden osallistua palvelutuotannon ohjaukseen, suunnitteluun ja arvioimiseen. Se tarjoaisi myös alan ammattihenkilöille mahdollisuuden vaikuttaa omaan työhönsä sekä palveluja tuottavan organisaation toimintaan ja päämääriin. Yhteisötalouden organisaatioiden toiminnassa korostuvat paikalliset ja alueelliset lähtökohdat sekä asukkaiden tarpeiden hyvä huomioonottaminen.

Yhteisötalouden keskeinen asema hyvinvointipalvelujen tuottajana ei kuitenkaan olisi ongelmantonta. Markkinatilanteessa yhteisötalouden toimijat ovat muiden palvelujen tarjoajien tavoin kilpailemassa resursseista ja hyvinvointipalvelujen rahoitustavasta riippuen myös asiakkaista, jolloin ero pääomavetoiseen yritystoimintaan kapenee. Yhteisöllisestä demokraattisesta hallintotavasta huolimatta organisaatioiden toiminta voi suuntautua asiakkaiden yhdenvertaisten palvelujen käyttömahdollisuuksien vastaiseksi ja ryhtyä suosimaan joitain tiettyjä käyttäjäryhmiä. Toisaalta vaaka-kupissa painaa positiivisesti kansalaisten mahdollisuus vaikuttaa omiin hyvinvointipalveluihinsa ja niiden toteuttamistapaan.

* Artikkelin perustuu osin Juhani Laurinkarin artikkeliin Hyvinvointipolitiikan talous teoksessa Niemelä, Pauli (toim.). 2010. *Hyvinvointipolitiikka*. WSOYpro: Helsinki.

Kirjallisuus

- Barr, Nicholas 2004: *Economics of the Welfare State*. Oxford University Press: Oxford.
- Gautier Jean 2009. The main governance characteristics of worker cooperatives in the light of the social enterprise phenomenon. Teoksessa Roelants Bruno (toim.) *Cooperative and social enterprises – Governance and normative frameworks*. CECOP: Brussels.
- Helne, Tuula – Julkunen, Raija – Kajanoja, Jouko – Laitinen-Kuikka, Sini – Silvasti, Tiina – Simpura, Jussi 2003. *Sosiaalinen politiikka*. WSOY: Helsinki.
- Hellsten, Katri 1993. *Vaivahoidosta hyvinvointivaltion kriisiin. Hyvinvointivaltiokehitys ja sosiaaliturvajärjestelmän muotoutuminen Suomessa*. University of Helsinki. Department of Social Policy Research Reports 2/1993: Helsinki.
- Immonen, Niina 2006. *Yhteisötalous Suomessa. Sisäpiirin slangia vai uutta yhteistyön taloutta*. Tampere: Tampereen seudun osuustoiminnan kehittämissyhdystys.
- Jessop, Bob 2005. *Future of Capitalist-state*. Polity Press: Cambridge.
- Julkunen, Raija 2001. *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Vastapaino: Tampere.
- Julkunen, Raija 2006. *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Stakes: Helsinki.
- Kiander, Jaakko & Lönnquist, Henrik 2002. *Hyvinvointivaltio ja talouskasvu*. WSOY: Helsinki.
- Kiander, Jaakko – Pekkarinen, Jukka – Vartia, Pentti ja Ylä-Anttila, Pekka 2005. *Suomi maailmantaloudessa Uuden ajan talouspolitiikkaa*. Edita Publishing: Helsinki.
- Kortteinen, Matti 1982. Sosiaalityö ja yhteisöstrategia. Yhteiskuntasuunnittelu 1/1982, 1-8.
- Kosonen, Pekka 2003. Pohjoismaisten hyvinvointimallien murrokset 1990-luvulla. Teoksessa Veli-Matti Ritakallio (toim.) *Riskit, instituutiot ja tuotokset. Esseitä hyvinvointitutkimuksesta professori Olli Kankaan täyttäessä 50 vuotta*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia n:o 59. Sivut 43 – 67.
- Kuusi, Pekka 1961. *60-luvun sosiaalipoliittinen tutkimus*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja. WSOY: Porvoo.
- Köppä, Tapani 2006. Tapaus kilpailutalous: Syytteitä ennen romahdusta. Teoksessa Pauli Niemelä ja Terho Pursiainen (toim.): *Hyvinvointi yhteiskuntapoliittisena tavoitteena. Juhlakirja professori Juhani Laurinkarin täyttäessä 60 vuotta 8.10.2006*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia n:ro 62. Kuopion yliopisto: Kuopio. Sivut 149 – 163.
- LeGrand, Julian – Propper, Carol and Smith, Sarah 2008. *The Economics of Social Problems*. Palgrave Macmillan: Houndsmill, Basingstoke and Hampshire.
- Laurinkari, Juhani 2004. *Osuustoiminta. Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi*. Helsinki: Pellervoseura.
- Laurinkari, Juhani 2007 (toim.). *Yhteisötalous. Johdatus perusteisiin*. Palmenia: Helsinki.
- Laurinkari, Juhani 2009a. Kilpailuyhteiskunnan sosiaalipoliittinen tutkimus. Esitys Sosiaalipoliittikan päivillä 23.10.2009 Kuopiossa.
- Laurinkari, Juhani 2009b. Sosiaalihuolto poikkeavuuden säätelyn historiana. Vammaispalvelut nyt

- ja tulevaisuudessa. Puhe Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön 120-vuotisjuhlassa Helsingin säätytalolla 20.10.2009.
- Laurinkari, Juhani. 2010. Hyvinvointipolitiikan talous. Teoksessa Niemelä, Pauli (toim.). *Hyvinvointipolitiikka*. WSOYpro: Helsinki.
- Lehto, Juhani - Kananoja, Aulikki - Kokko, Simo - Taipale, Vappu 2001. *Sosiaali- ja terveydenhuolto* WSOY: Helsinki.
- Massa, Ilmo (toim.) 2009. *Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Gaudeamus: Helsinki.
- Mazzocco, Vilma 2009. Cooperatives and social enterprises in Italy. Teoksessa Roelants Bruno. *Cooperatives and social enterprises – Governance and normative frameworks*. CECOP. Brussels
- Miettinen, Antti 2001. *Do Co-operatives Providing Welfare Services Belong to the Third Sector? A Study of Institutional Characteristics of Swedish Co-Operatives*. The University of Kuopio. Publications. E 90: Kuopio. (Diss.)
- Moisio, Pasi 2008. Köyhyyden ja toimeentulo-ongelmien kehitys. Teoksessa: Pasi Moisio, Sakari Karvonen, Jussi Simpura ja Matti Heikkilä (toim.): *Suomalaisten hyvinvointi*. Sosiaali- ja terveystalouden tutkimus- ja kehittämiskeskus: Vammala.
- Mähönen, Jukka & Villa, Seppo 2006. *Osuuskunta*. WSOY: Helsinki.
- Mäntysaari, Mikko: Sosiaalipolitiikka talouskasvun jännitteessä. Esitelmä STKL:n sosiaali- ja terveysturvan päivillä Jyväskylässä 10.8.2005.
- Niemelä, Heikki & Salminen, Kari 2006. *Suomalainen sosiaaliturva*. KELA:n tutkimusosaston julkaisuja: Helsinki.
- Nieminen, Ari 1996. Miten analysoida talouden ja yhteiskunnan muutosta. Teoksessa Heikki Niemelä & Juho Saari & Kari Salminen (toim.): *Sosiaalipolitiikan teoreettisia lähtökohia. Sosiaalitaloudellinen näkökulma*. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 18. Kansaneläkelaitos: Helsinki.
- Pekkarinen, Jukka & Vartiainen, Juhana 1993. *Suomen talouspolitiikan pitkä linja*. WSOY: Juva.
- Poutanen Veli-Matti 2007. Sosiaalitaloudesta yhteisötalouteen. Teoksessa Juhani Laurinkari (toim.) *Yhteisötalous. Johdatus perusteisiin*. Palmenia: Helsinki. Sivut 67 – 91.
- Pättiniemi, Pekka 2004. Mitä on yhteisötalous? teoksessa Grönberg Ville (toim.) *Yhteisötalous ja sosiaalinen yrittäjyys*. STAKES: Vammala.
- Pättiniemi, Pekka 2006. *Social Enterprise as Labour Market Measure*. Kuopion yliopiston julkaisuja E 130: Kuopio. (Diss.)
- Raunio, Kyösti 1999. *Sosiaalipolitiikan lähtökohdat*. Gaudeamus: Helsinki.
- Riihinen, Olavi 2007. Arvot ja hyvinvointipolitiikka. Alustus Järjestöjohdon sosiaali- ja terveystalouden kehittämisen forumissa Heinolassa 7.2.2007.
- Riihinen, Olavi (toim.) 1992. *Sosiaalipolitiikka 2017: näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. WSOY:Porvoo.
- Rintala, Taina 2005. Euroopan unionin sosiaalipoliittiset linjaukset ja suomalainen vanhuspolitiikka *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (2005): 4.
- Rogall, Holger 2006. *Volkwirtschaftslehre für Sozialwissenschaftler*. Verlag für Sozialwissenschaften. VS Verlag: Wiesbaden.

- Rönnerberg, Leif 1999. Eriytynyt ja moniulotteinen kolmas sektori. Teoksessa Liisa Hokkanen, Petri Kinnunen ja Martti Siisiäinen (toim.). Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry: Helsinki.
- Saari, Juho (toim.) 2005. *Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa*. Yliopistopaino Kustannus/ Helsinki University Press.
- Salo, Sinikka 2007. Kylmä järki, lämmin sydän – talous hyvinvoinnin perustana. Puheenvuoro Etelä Pohjanmaan Sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry:n 85-vuotisjuhlaseminaarissa ”Hyvinvoinnin edistämisen perusta ONNI & SISU Seinäjoella 2.11.2007.
- Stakes: Tilastoraportti 2/2010, 4.3.2010. Suomen virallinen tilasto 2010. THL.
- Tuomioja, Erkki 1996. *Pekka Kuusi - alkoholipoliitikko, sosiaalipoliitikko, ihmiskuntapoliitikko*. Tammi: Hämeenlinna.
- Tuori, Kaarlo & Kotkas, Toomas 2008. *Sosiaalioikeus*. WSOY: Helsinki.